ПОЛИТОЛОГИ XXIV
Эрдэм шинжилгээний бичиг №24: 217-234 дэх тал

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ БА ГАДААДЫН ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ ОЛОН НИЙТИЙН САНАА БОДЛЫН СУДАЛГААНД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ

Б.Эрдэнэдалай
МУИС, УТСОУХНУС,
Улс төр судлалын тэнхимийн дэд профессор

Д.Уртнасан
МУИС, УТСОУХНУС,
Улс төр судлалын тэнхимийн Ахлах багш, доктор

С.Мөнхбат
МУИС, УТСОУХНУС-ийн захирал, профессор

Хураангуй:

Энэхүү өгүүлэл нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг уул уурхайн салбарын төвлөрөл, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын бүтэц, нийлүүлэлтийн хараат байдалтай уялдуулан шинжилсэн болно. Судалгааг 2024 оны 5-10 дугаар сарын хооронд үндэсний хэмжээнд 1135 түүврээс авсан.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд иргэдийн 51.2 хувь тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг, 45.9 хувь эдийн засгийн бие даасан байдлыг үндэсний аюулгүй байдлын тэргүүлэх чиглэл гэж үнэлсэн байна. Үүний зэрэгцээ 2010-2023 онд Монгол Улсад орсон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 73.4 хувь нь уул уурхайн салбарт төвлөрсөн, 2023 оны байдлаар тус салбар ДНБ-ний 28.7 хувийг бүрдүүлж байгаа нь эдийн засгийн бүтэц өндөр төвлөрөлтэй байгааг харуулж байна. Шатахуун болон эрчим хүчний нийлүүлэлтийн хязгаарлалтад нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн талаарх иргэдийн үнэлгээ нь нийлүүлэгч улс орны шийдвэр, төрийн бодлого, дэлхийн зах зээлийн нөлөөг чухалчилсан бөгөөд энэ нь эдийн засгийн хараат байдал үндэсний аюулгүй байдлын ойлголттой нягт уялдаж байгааг илтгэнэ.

Судалгааны үр дүн Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын бодлого боловсруулахад уул уурхайн салбарын хэт төвлөрлийг бууруулах, гадаадын хөрөнгө оруулалтын салбар болон улсын эх үүсвэрийн олон талт байдлыг нэмэгдүүлэх, стратегийн салбар дахь нийлүүлэлтийн эрсдэлийг бууруулах бодлого чухал болохыг харуулж байна.

Түлхүүр үгс: Үндэсний аюулгүй байдал, олон нийтийн санаа бодол, эдийн засгийн аюулгүй байдал, уул уурхайн төвлөрөл, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт

Удиртгал:

"Стандарт тодорхойлолтын дагуу аюулгүй байдалд ихэвчлэн улс төр, нутаг дэвсгэр, хууль эрх зүй, нийгэм, хууль, хүчний байгууллагууд түүний янз бүрийн хэлбэрүүд (талбарууд) болох улс төрийн, цэргийн, олон нийтийн, дотоодын, соёлын, мэдээллийн, кибер аюулгүй байдлын зэрэг ойлголтууд багтдаг. Өөрөөр хэлбэл, аюулгүй байдал гэдэг нь төрийн бүрэн эрхт байдал, тусгаар тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, хилийн халдашгүй дархан байдал, төрийн дотоод болон үндсэн хуулийн дэг журам зэрэг үнэт зүйлсээ зөрчих, алдахаас хамгаалах явдал юм."[1]

Харин ардчиллын гурав дахь давлагааны дараа олон улсууд ардчилсан тогтолцоонд шилжсэнээр улс орнуудад төрийн аюулгүй байдлын чиглэлээрх үйл ажиллагааны хүрээ нь бие хүн, нийгмийн янз бүрийн бүлгүүдэд чухал ач холбогдолтой үнэт зүйлсийг хамгаалахад анхаарал хандуулж эхэлсэн. Ийнхүү аюулгүй байдлын судалгааны хамрах хүрээ өргөжсөнөөр олон нийтийн аюулгүй байдлын талаарх хандлага, тулгарч байгаа бэрхшээлийн талаарх байр суурь зэргийг тодруулж аюулгүй байдлын бодлого, шийдвэрт тусгах хэрэгцээ, шаардлага бий болсон.

Ардчилсан бус дэглэмүүдээс үүдэн гарч буй үндэсний аюулгүй байдлын хамгийн хурц бөгөөд тогтвортой сорилттой тулгарсан ардчилсан орнуудын үндэсний аюулгүй байдлын талаарх олон нийтийн санаа бодлыг судлах нь чухал байдаг. [2] Учир нь авторитар хөршүүдийн нөлөөлөл зөвхөн дэглэмийн төрлөөр илэрдэггүй газарзүйн байршил, эрчим хүчний нөөц зэрэг нийгэм, эдийн засгийн нөхцөлд маш их нөлөөтэй. Иймд Монгол Улсын тохиолдолд дэглэмийн (улс төрийн засаглалын хэлбэр) аюулгүй байдал,

[1] K.Waldemar "National Security Theory and Practice", Warsaw: The Publishing House of the Society of Defence Knowledge), 2021, 5x

[2] Cheng, T. J., & Lee, W. C. (Хянд.) "National Security, Public Opinion and Regime Asymmetry", World Scientific Publishing Company, 2017

нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал гэсэн хоёр чиглэлд аюулгүй байдлын асуудал давхцаж байгаа нь илүү онцлогтой.

2001 онд батлагдсан "Үндэсний аюулгүй байдлын тухай"[3] хуулийн 3.4 дэх заалтад Үндэсний аюулгүй байдлын бүрэлдэхүүн хэсгийг Монгол Улсын оршин тогтнохын аюулгүй байдал; нийгэм-төрийн байгууллын аюулгүй байдал; иргэдийн эрх, эрх чөлөөний аюулгүй байдал; эдийн засгийн аюулгүй байдал; шинжлэх ухаан, технологийн аюулгүй байдал; мэдээллийн аюулгүй байдал; монгол соёл иргэншлийн аюулгүй байдал; хүн ам, удмын сангийн аюулгүй байдал; экологийн аюулгүй байдал, хүнсний аюулгүй байдал гэж заасан. Тиймд өнөөгийн Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг хөрш орнуудтай харилцах харилцаанд хэрхэн хангагдаж байгааг Монгол Улсын иргэдийн үнэлэмж, байр сууриар тодруулах нь чухал байна. Монгол Улсын иргэдийн хувьд үндэсний аюулгүй байдал талаарх ойлголтыг тодруулах нь Монгол Улсын гадаад бодлого боловсруулах үйл явцад иргэдийн оролцоог хангасан, үр нөлөөтэй байх үндсэн нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Иймд эдгээр нөхцөлийг харгалзан дараах чиглэлд судалгааны асуулгыг боловсруулан олон нийтийн санаа бодлын тандалт судалгааг зохион байгуулж, үр дүнд шинжилгээ хийсэн.

Судалгааны онол, арга зүй, чиглэлийг тодорхойлоход [4], [5], [6], [7], [8], [9], [10], судалгааны асуулгыг боловсруулахад (World Values Survey Wave 7 (2017-2022), 2023),[11], [12] зэрэг үндэсний аюулгүй байдал, хөрш орон, бүс нутаг, олон улсын бодлого чиглэлд хийгдсэн судалгааны бүтээлүүдийг ашигласан.

---

[3] Үндэсний аюулгүй байдлын тухай "Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=18-ээс Гаргасан", 2001

[4] G.A.Almond "Public Opinion and National Security Policy", Public Opinion Quarterly, 20(2), 371-378, 1956

[5] F.Bealey, R.A.Chapman, M.Sheehan "Elements in Political Science", Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999

[6] Bellamy, R., & Mason, A. (Хянд.) "Political concepts", Manchester: Manchester University Press, 2003

[7] V.V.Klimuk, V.A.Piskunov, T.M.Tarasova "Methodical Approaches to Assessing the Economic Security", GCPMED 2018 International Scientific Conference "Global Challenges and Prospects of the Modern Economic Development" (хуудсд. 283-290). Future Academy www.FutureAcademy.org.UK, 2019

[8] W.Kitler "National Security: Theory and Practice", Warsaw: Wydawnictwo Towarzystwa Wiedzy Obronnej (The Publishing House of the Society of Defence Knowledge), 2021

[9] H.Ruonavaara "The Anatomy of Neighbour Relations", Sociological Research Online 27, 379-395, 2022

[10] B.Macon, A.Khachatryan, M.Garson, J.Kakkad, D.Sleat, L.Stanley, K.. Zandermann "Reimagining Defence and Security: New Capabilities for New Challenges", Tony Blair Institute for Global Change, 2024

[11] The National Security Public Survey "The National Security Public Survey", Paris: Ipsos, 2022

[12] R.Neelam "Understanding Australian attitudes to the World", Sydney: Lowy Institute, 2023

Судалгааны зорилго

Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын хүрээнд уул уурхайн салбарын төвлөрөл, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын бүтэц, нийлүүлэлтийн хараат байдал олон нийтийн санаа бодолд хэрхэн тусгалаа олж байгааг тодруулахад энэхүү судалгааны зорилго оршино.

Судалгааны дизайн

1. Түүврийн хэмжээ: n=1135

Зорилтот хүн амыг 18-аас дээш насны, насны дээд хязгааргүй Монгол Улсын иргэд төлөөлсөн. Газарзүйн байршлаар нь төв, баруун, зүүн, хангай, нийслэл Улаанбаатар гэсэн 5 бүс нутаг байв. 56.7 хувь нь Улаанбаатар хотод, 43 хувь нь хөдөө, орон нутагт амьдардаг.

Судалгаанд оролцогчдыг тус бүсээс хүн амд эзлэх хувь, хүйс, насны харьцааг харгалзан хамруулсан. 18-25 насны 37.5 хувь, 26-35 насны 16 хувь, 36-45 насны 19.5 хувь, 46-55 насны 12.9 хувь, 56-65 насны 8.5 хувь, 66-аас дээш насны 5.5 хувийн төлөөлөлтэй байна. Судалгаанд оролцогчдын 478 буюу 42.1 хувь нь эрэгтэй, 652 буюу 57.4 хувь нь эмэгтэй, 2 буюу 0.2 хувь нь бусад хүйсийн төлөөлөл байсан нь нийт 18-аас дээш насны хүн амд эзлэх хүйсийн харьцаатай ойролцоо түвшинд байна.

Судалгаанд оролцогчдын боловсролын түвшний хувьд 46.3 хувь нь дээд боловсролтой, 40.1 хувь нь бүрэн дунд боловсролтой, 4.1 хувь нь дунд боловсролтой, 6.7 хувь нь мэргэжлийн боловсролтой, 2.2 хувь нь бага болон бусад төрлийн боловсролтой байна. Өрхийн орлогын түвшний хувьд судалгаанд оролцогчдын 4.7 хувь нь 660.000 төгрөгөөс доош, 9.4 хувь нь 660.000-1.000.000, 16.2 хувь нь 1.000.001- 1.500.000, 23.4 хувь нь 1.500,001-2.000.000, 19.9 хувь нь 2.000.001-2.500.000, 26.1 хувь нь 2.500.000 төгрөгөөс дээш тус тус орлоготой байна.

2. Хугацаа: 2024 оны 05 сарын 01-с 10 дугаар сарын 01-ны хооронд судалгааны асуулгыг авч дууссан.
3. Судалгааны найдварт байдал: Судалгааны найдварт байдлыг кронбахын альфа (Cronbach's alpha) - аар хэмжсэн шкал шинжилгээг нийтдээ хоёр удаа хийсэн. Эдгээрт: 1/ нийт түүврээс судалгаа авахаас өмнө 40 оролцогчоос тандалт судалгаа авч судалгааны асуулгын загвар батлахад, 2/ нийт түүвэр болох 1135-аас судалгаа бүрэн авч дууссаны дараа хийхэд асуулга болон сонгож авсан шкал өндөр найдвартай, ач холбогдолтой байгаа нь тогтоогдсон. Судалгааны асуулгын найдвартай байдлын шинжилгээ хийхэд судалгааны асуултын найдварт байдлын Кронбахын альфа коэффициент 0.85

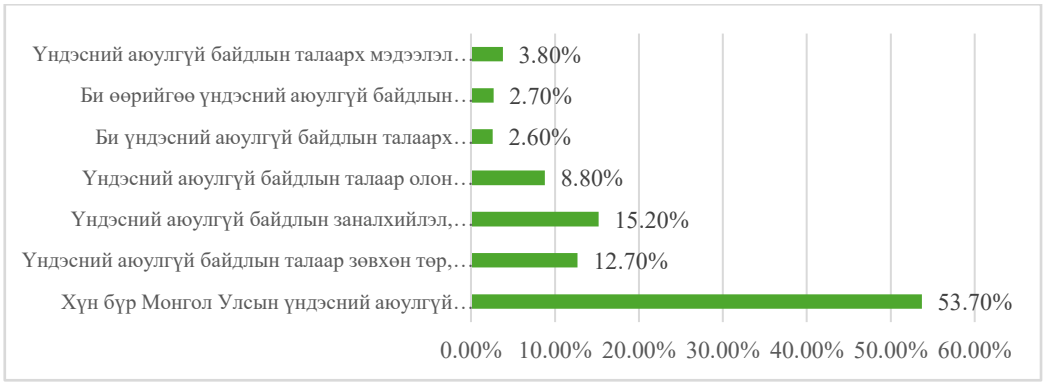
болсон. Тус коэффициент нь 0-1 утга авах бөгөөд 0.6-аас дээш байх нь судалгааны асуулт ач холбогдолтой байдаг. Тиймд судалгааны асуулгууд нь найдвартай, асуулгын үнэлгээний 6 шкал оновчтой болох нь харагдаж байна.

Үндэсний аюулгүй байдлын талаарх олон нийтийн санаа бодол

Үндэсний аюулгүй байдлын талаарх олон нийтийн санаа бодол бол олон нийтийн нэлээд хэсгийг илэрхийлсэн үндэсний аюулгүй байдлын талаарх үзэл бодол, хандлага, итгэл үнэмшлийн нийлбэр юм. Тус үзэл бодол, хандлага, итгэл үнэмшил бүрэлдэн тогтоход 1/ нэг нутаг дэвсгэрээр нэгдсэн нийгмийн нэгдлийн олон мянган жилийн түүх, уламжлал, хэл, соёл, сайн болон муу туршлага, үндэсний ухамсар (үндэсний өвөрмөц байдал гэж нэрлэдэг), нийгмийн статус зэрэг үндэстний мөн чанартай холбоотой хандлага, 2/ нэг нутаг дэвсгэрт амьдардаг, нэг хуулийн дор захирагдаж, иргэний нийгмийг бүрдүүлдэг өөр өөр ашиг сонирхолтой бие хүн, бүлгээс бүрдсэн улс төрийн нэгдлээс хамаарах хандлага нөлөөлдөг. Ард түмэн оршин тогтнож, бие даан хүрч чадаагүй зорилгодоо хүрэхийн тулд янз бүрийн саад бэрхшээлийг даван туулах чадавхтай төр, засаглалын институцийг зохион байгуулж, хөгжүүлсээр ирсэн. Тухайн төр, засаглалын институци чиг үүргээ хэрэгжүүлж чадаж байгаа эсэхийг ард түмний өгсөн үнэлгээ, хандлагаар тодорхойлох нь нэг боломжит хувилбар юм. Тиймээс судалгаанд Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын талаарх олон нийтийн санаа бодол, үндэсний аюулгүй байдлын бодлого, чиглэл, ач холбогдлын үнэлгээ, үндэсний аюулгүй байдалд эрсдэл учруулж буй зарим хүчин зүйлс, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах иргэдийн оролцооны хэлбэрийн талаарх олон нийтийн зарим хандлагыг тодруулахад чиглэсэн.

Судалгаанд оролцогчдоос үндэсний аюулгүй байдлын талаарх асуудлуудаас хамгийн их санал нийлж буй байр суурийг тодруулахад “хүн бүр Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдалд анхаарал хандуулах ёстой” гэж хамгийн өндөр хувьтай буюу 53.7 хувь хариулсан нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын асуудал түүхэн цаг хугацааны туршид улс орны оршин тогтнолд хамгийн чухалд тооцогдож байсныг баталж байна. Гэвч үндэсний аюулгүй байдлын талаар мэдлэг, мэдээллийн түвшиндээ хангалттай үнэлгээ өгөөгүйн дээр үндэсний аюулгүй байдлын заналхийлэл, сорилт, боломжуудын талаар илүү ихийг мэдэх сонирхолтой байгаа талаар судалгаанд оролцогчдын 15.2 хувь хариулсан нь энэ чиглэлд хийгдэх арга хэмжээ, үйл ажиллагааны хэрэгцээ шаардлагатай байгааг илэрхийлж байна.

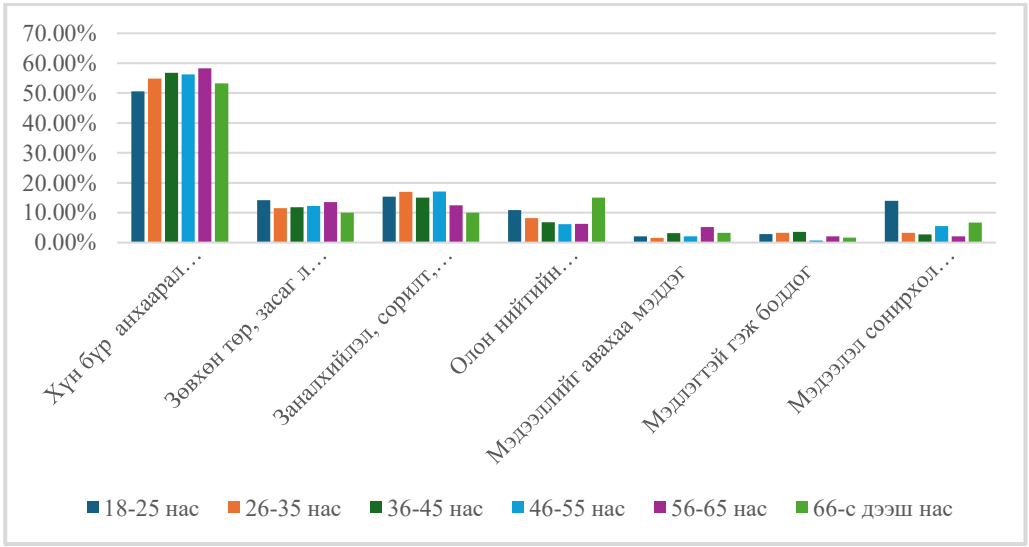
Зураг 1. *Үндэсний аюулгүй байдлын талаарх байр суурь*

Эх сурвалж: Олон нийтийн санаа бодлын судалгааны үр дүнгээс

Түүнчлэн “хүн бүр Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдалд анхаарал хандуулах ёстой” гэж эмэгтэй оролцогчид 30.2 хувь, эрэгтэй оролцогчид 23.5 хувь хариулсан бол тэдний 25.6 хувь нь дээд, 20.7 хувь нь бүрэн дунд, 3.8 хувь нь бага, дунд, 3.5 хувь нь мэргэжлийн боловсролтой байна. Орлогын түвшин нэмэгдэхийн хэрээр тус хариулттай санал нийлсэн болон энэ чиглэлд зохион байгуулагдах арга хэмжээнд хамрагдах хүсэлтэй оролцогчдын хувь нэмэгдэж байна. Нийт оролцогчдын насны бүлгийн хувьд аюулгүй байдлын талаарх асуудлуудаас хамгийн их санал нийлж буй байр суурь дараах байдалтай байна.

Зураг 2. *Үндэсний аюулгүй байдлын талаарх байр суурь (насны бүлгээр)*

Эх сурвалж: Олон нийтийн санаа бодлын судалгааны үр дүнгээс

“Хүн бүр Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдалд анхаарал хандуулах ёстой” гэж аль ч насны бүлэг өндөр хувьтай хариулснаас хамгийн

өндөр үзүүлэлт нь 56-65 насны оролцогчдын 58.3 хувь, хамгийн бага үзүүлэлт нь 18-25 насны оролцогчдын 50.6 хувь нь тус тус хариулжээ. “Үндэсний аюулгүй байдлын талаар зөвхөн төр, засаг л анхаарах ёстой” гэж 18-25 насны оролцогчдын 14.2 хувь, “үндэсний аюулгүй байдлын заналхийлэл, сорилт, боломжуудын талаар илүү ихийг мэдэх сонирхолтой байна” гэж 46-55 насны оролцогчдын 17.1 хувь, “Үндэсний аюулгүй байдлын талаар олон нийтийн хэлэлцүүлэгт үгээ хэлэх юм уу илүү оролцмоор байна” гэж 66-с дээш насны оролцогчдын 15 хувь, “үндэсний аюулгүй байдлын талаарх мэдээллийг хаанаас авахаа мэддэг” гэж 56-55 насны оролцогчдын 5.2 хувь, “үндэсний аюулгүй байдлын асуудлаар мэдлэгтэй” гэж 36-45 насны оролцогчдын 3.6 хувь, “Үндэсний аюулгүй байдлын талаарх мэдээлэл сонирхол татдаггүй” гэж 18-25 насны оролцогчдын 14 хувь нь хариулсан нь эдгээр чиглэлийн асуултад хариулсан хамгийн өндөр үзүүлэлт байна. Ажил эрхлэлтийн тухайд төрийн байгууллагад ажилладаг оролцогчид үндэсний аюулгүй байдлын талаарх мэдлэгтэй, мэдээлэл хаанаас авахаа мэддэг гэж илүү өндөр хувиар хариулсан бол малчин, группт байдаг, ажил эрхэлдэггүй хэсэг бага үзүүлэлттэй байна.

Зураг 3. *Үндэсний аюулгүй байдлын талаарх байр суурь (бүсчлэлээр)*

Эх сурвалж: Олон нийтийн санаа бодлын судалгааны үр дүнгээс

“Хүн бүр Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдалд анхаарал хандуулах ёстой”, “үндэсний аюулгүй байдлын заналхийлэл, сорилт, боломжуудын талаар илүү ихийг мэдэх сонирхолтой байна”, “үндэсний

аюулгүй байдлын талаар олон нийтийн хэлэлцүүлэгт илүү оролцмоор байна”, “үндэсний аюулгүй байдлын асуудлаар мэдлэгтэй” гэж хангай бүсийн оролцогчид хамгийн өндөр хувиар хариулсан бол “үндэсний аюулгүй байдлын талаарх мэдээллийг хаанаас авахаа мэддэг” гэж зүүн бүсийн оролцогчид хамгийн өндөр хувиар тус тус хариулжээ.

Зураг 4. *Үндэсний аюулгүй байдлын бодлого, чиглэл, ач холбогдлын эрэмбэ*

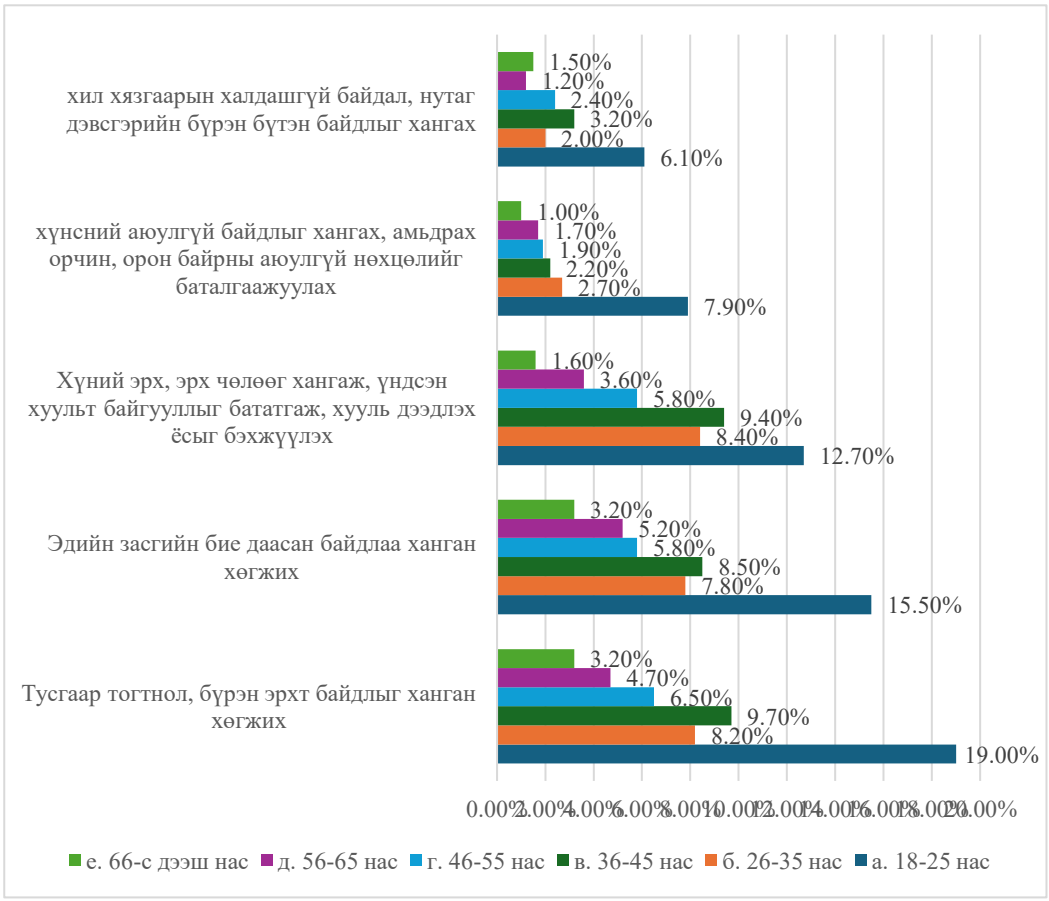

Эх сурвалж: Олон нийтийн санаа бодлын судалгааны үр дүнгээс

Үндэсний аюулгүй байдлыг хангахад нэн тэргүүн анхаарах ёстой, ач холбогдол бүхий төрийн бодлого, чиглэлийг эрэмбэлүүлэхэд хамгийн их давтагдсан хариултын тухайд “тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг ханган хөгжих” гэж 51.2 хувь, “эдийн засгийн бие даасан байдлаа ханган хөгжих” гэж 45.9 хувь, “хүний эрх, эрх чөлөөг хангаж, үндсэн хуульт байгууллыг бататгаж, хууль дээдлэх ёсыг бэхжүүлэх” гэж 41.5 хувь, “хүнсний аюулгүй байдлыг хангах, амьдрах орчин, орон байрны аюулгүй нөхцөлийг баталгаажуулах” гэж 17.4 хувь, “хил хязгаарын халдашгүй байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг хангах” гэж 16.5 хувь байна. Оролцогчдын хүйсийн хувьд авч үзвэл “тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг ханган хөгжих” гэж хариулсан оролцогчдоос эмэгтэйчүүд 29.4 хувь, эрэгтэйчүүд 21.6 хувь, “эдийн засгийн бие даасан байдлаа ханган хөгжих” гэж эмэгтэйчүүд 25.4 хувь, эрэгтэйчүүд 20.4 хувь, “хүний эрх, эрх чөлөөг хангаж, үндсэн хуульт байгууллыг бататгаж, хууль дээдлэх ёсыг бэхжүүлэх” гэж эмэгтэйчүүд 24 хувь, эрэгтэйчүүд 17.3 хувь, “хүнсний аюулгүй байдлыг хангах, амьдрах орчин, орон байрны аюулгүй нөхцөлийг баталгаажуулах” гэж эмэгтэйчүүд 9.5 хувь, эрэгтэйчүүд 8 хувь, “хил хязгаарын халдашгүй байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг хангах” гэж эмэгтэйчүүд 9.4 хувь, эрэгтэйчүүд 7.1 хувь тус тус хариулсан байна.

Зураг 5. *Үндэсний аюулгүй байдлын бодлого, чиглэл (насны бүлгээр)*

Эх сурвалж: Олон нийтийн санаа бодлын судалгааны үр дүнгээс

Насны бүлгийн хувьд дээрх үндэсний аюулгүй байдлыг хангахад нэн тэргүүн анхаарах ёстой, ач холбогдол бүхий төрийн бодлого, чиглэлийг үнэлүүлэхэд 18-25 нас болон 36-45 насны оролцогчид илүү өндөр үнэлгээ өгсөн байна. Улаанбаатар хот болон орон нутгийн оролцогчдын үнэлгээгээр “тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг ханган хөгжих” гэж Улаанбаатар хотын оролцогчид 29.1 хувь, орон нутгийн оролцогчид 22.2 хувь, “эдийн засгийн бие даасан байдлаа ханган хөгжих” гэж Улаанбаатар хотын оролцогчид 29.3 хувь, орон нутгийн оролцогчид 16.3 хувь, “хүний эрх, эрх чөлөөг хангаж, үндсэн хуульт байгууллыг бататгаж, хууль дээдлэх ёсыг бэхжүүлэх” гэж Улаанбаатар хотын оролцогчид 30 хувь, орон нутгийн оролцогчид 11.5 хувь, “хүнсний аюулгүй байдлыг хангах, амьдрах орчин, орон байрны аюулгүй нөхцөлийг баталгаажуулах” гэж Улаанбаатар хотын оролцогчид 8 хувь, хөдөө, орон нутгийн оролцогчид 9.4 хувь, “хил хязгаарын халдашгүй байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг

хангах” гэж Улаанбаатар хотын оролцогчид 8.7 хувь, орон нутгийн оролцогчид 7.6 хувь тус тус хариулсан.

Эндээс үзэхэд Улаанбаатар хотын оролцогчид “тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлыг ханган хөгжих” гэж 6.9 нэгжээр, “эдийн засгийн бие даасан байдлаа ханган хөгжих” гэж 13 нэгжээр, “хүний эрх, эрх чөлөөг хангаж, үндсэн хуульт байгууллыг бататгаж, хууль дээдлэх ёсыг бэхжүүлэх” гэж 18.5 нэгжээр, “хил хязгаарын халдашгүй байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг хангах” гэж 1.1 нэгжээр илүү ач холбогдолтой гэж үзсэн бол “хүнсний аюулгүй байдлыг хангах, амьдрах орчин, орон байрны аюулгүй нөхцөлийг баталгаажуулах” гэж орон нутгийн оролцогчид Улаанбаатар хотынхоос 1.4 нэгжээр илүү ач холбогдолтой гэж үзсэн байна. “Эдийн засгийн бие даасан байдлаа ханган хөгжих” гэж өрхийн орлого нь 1.500.001-2.000.000 төгрөг, 2.500.001-с дээш төгрөгийн орлоготой хэсэг, ажил эрхлэлтийн хувьд хувираа хөдөлмөр эрхлэгч болон оюутнууд илүү өндөр хувиар дэмжсэн байна.

Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын бүрэлдэхүүн хэсэгт эдийн засгийн аюулгүй байдал бие даасан хэмжээс болж тодорхойлогдсон байдаг.[13] Эдийн засгийн аюулгүй байдал нь үйлдвэрлэл, санхүү, стратегийн салбар дахь өмчлөлийн бүтэц, гадаадын хөрөнгө оруулалтын төвлөрөл, нийлүүлэлтийн хараат байдлаар хэмжигдэх бөгөөд эдгээр хүчин зүйлс нь улс орны бодлогын бие даасан байдлыг тодорхойлдог.

Монгол Улсын эдийн засгийн бүтэц уул уурхайн салбарт өндөр төвлөрсөн, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын дийлэнх хэсэг нь нэг салбарт чиглэсэн нөхцөлд гадаадын хөрөнгө оруулалтын бүтэц нь үндэсний аюулгүй байдлын стратегийн асуудал болж хувирч байна. Иймд гадаадын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ төдийгүй түүний салбарын болон улсын төвлөрөл нь эдийн засгийн эмзэг байдлыг тодорхойлох гол хүчин зүйлсийн нэг юм.

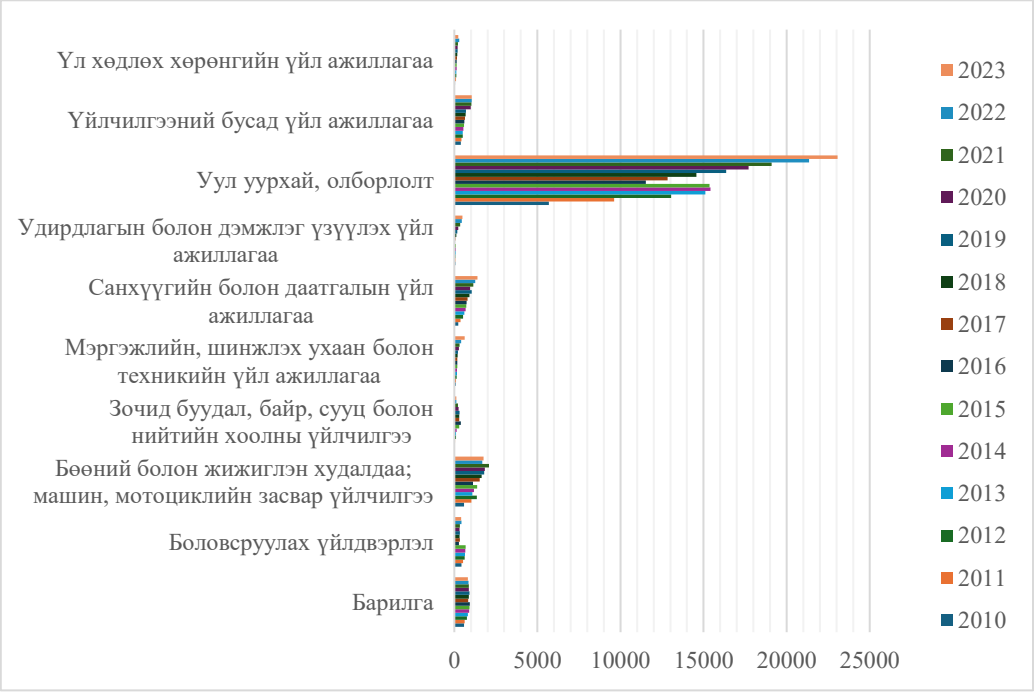
“Шууд хөрөнгө оруулалтын судалгаа нь Монгол Улсаас бусад улсад хийсэн шууд хөрөнгө оруулалт (гадаад актив), Монгол Улсад бусад улсаас оруулсан шууд хөрөнгө оруулалт (гадаад пассив)-ын үлдэгдлийг харьяалах улс, хөрөнгө оруулалтын хэрэгслээр харуулдаг статистик юм. Шууд хөрөнгө оруулалт гэж аливаа нэг улсын эдийн засгийн харьяат нь бусад улсын буюу харьяат бус аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны удирдлагад нөлөөлөхүйц эсхүл шууд удирдах саналын эрх бүхий хэмжээний хөрөнгө (10% буюу түүнээс дээш)-ийг нийлүүлэх болон салбар нэгжээ байгуулахыг

[13] Үндэсний аюулгүй байдлын тухай “Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=18-ээс Гаргасан”, 2001

ойлгоно. Хөрөнгө оруулалтыг эх үүсвэрээр нь дотоод, гадаад эх үүсвэрээр тооцдог ба дотоод эх үүсвэрээр тооцохдоо улсын төсөв, бусад дотоод эх үүсвэрүүдийн нийлбэрээр, гадаад эх үүсвэрийг зээл, буцалтгүй тусламж, шууд хөрөнгө оруулалтын нийлбэрээр тооцдог”[14] байна.

Монгол Улсад орсон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээгээр сүүлийн 13 жилийн хугацаанд хамгийн өндөр үзүүлэлттэй байгаа эдийн засгийн үйл ажиллагааны 10 салбар нь барилга; боловсруулах үйлдвэрлэл; бөөний болон жижиглэн худалдаа; машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээ; зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ; мэргэжлийн, шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа; санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа; удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа; уул уурхай, олборлолт; үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа; үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа салбарууд байна.

Зураг 6. *Монгол Улсад орсон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээгээр тэргүүлэх эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар (сая.ам.доллар)*

Эх сурвалж: Монгол банк [15]

[14] Монгол банк “Монгол Улсад орсон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын үлдэгдэл, эдийн засгийн үүсгэгчээр”, https://www.1212.mn/: https://www.1212.mn/mn/statistic/statcate/573075/table-view/DT_NSO_1500_005V3-ээс Гаргасан, 2024

[15] Монгол банк “Монгол Улсад орсон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын үлдэгдэл, эдийн засгийн үүсгэгчээр”, https://www.1212.mn/, 2024

2010-2023 оны хооронд Монгол Улсын гадаадын хөрөнгө оруулалтын 73.4 хувь нь уул уурхай, олборлолтын салбарт төвлөрсөн. 2023 оны байдлаар уул уурхай олборлолтоос тус салбар дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 28.7 хувийг[16] бүрдүүлж байна. Уул уурхай, олборлолтын салбар Монгол Улсын ДНБ-ны 1/3 орчмыг дангаараа бүрдүүлэхээс гадна гадаадын хөрөнгө оруулалтын ¾ орчмыг бүрдүүлж байгаа нь олон нийтийн анхаарлыг татахад хүргэж байна. Мөн гадаадын хөрөнгө оруулалттай холбоотойгоор үндэсний аюулгүй байдлын талаарх маргаан дагуулдаг асуудал бол хөрөнгө оруулагч улсын хөрөнгө оруулалтын хувь хэмжээ байдаг. 2010 онд батлагдсан “Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”-ын 3.2.2.2 дахь заалтад Гадаадын аль нэг орноос хийгдэх хөрөнгө оруулалтын хувь, хэмжээг гадаадын нийт хөрөнгө оруулалтын гуравны нэгээс хэтрэхгүй байлгах бодлого баримтална. Гадаадын төрийн өмчит компанийн хөрөнгө оруулалтыг хязгаарлаж, стратегийн ач холбогдолтой салбарт хөрш орон, өндөр хөгжилтэй бусад орноос оруулах хөрөнгө оруулалтын хэмжээг тэнцвэртэй байлгах бодлого баримтална” гэж заасан байна.

2010 оноос 2023 он хүртэл Монгол Улсад хөрөнгө оруулалт хийсэн улсуудаас хамгийн их хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийсэн 10 улсаар БНХАУ 69,181 сая доллар, Канад 67,813 сая доллар, Нидерланд 44,057 сая доллар, Сингапур 23,152 сая доллар, Люксембург 18,498 сая доллар, Япон 9,176 сая доллар, АНУ 8,376 сая доллар, Австрали 6,124 сая доллар, Их Британи 7,879 сая доллар, БНСУ 5,991 сая долларын хөрөнгө оруулалт хийсэн байна. Нийт хөрөнгө оруулалтын 63 хувийг БНХАУ, Канад, Нидерланд гурван улс бүрдүүлсэн байна. Харин манай хойд хөрш ОХУ 3,409 сая долларын хөрөнгө оруулалт хийж хамгийн их хөрөнгө оруулалт хийсэн улсуудын 11 дүгээрт байна.

Судалгаанд оролцогчдоос гадаадын хөрөнгө оруулалтын талаарх байр суурийг тодруулахад дэлхийн томоохон улс гүрний хөрөнгө оруулалт чухал гэж 38.2 хувь, хөрш орнуудын хөрөнгө оруулалт чухал гэж 25.6 хувь, Монгол Улсыг сонирхож буй гадаадын бүх хөрөнгө оруулагчид нээлттэй байх чухал гэж 36.7 хувь, уул уурхайн, байгалийн баялаг, ашигт малтмалын хөрөнгө оруулалтыг татах чухал гэж 32.1 хувь, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний

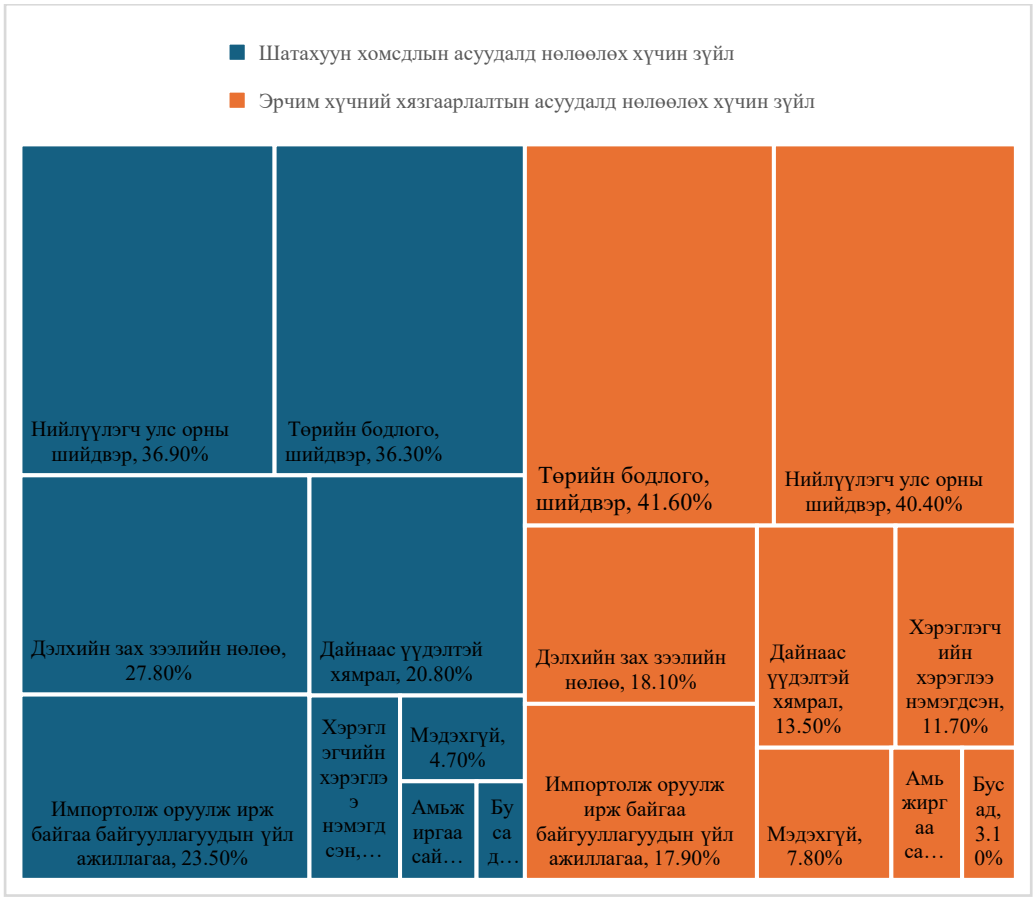
[16] Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан “Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний салбарын бүтэц, бүс, аймаг, нийслэлээр, салбараар”, https://www2.1212.mn/: https://www2.1212.mn/tables.aspx?tbl_id=DT_NSO_0500_021V1&SOUM_select_all=0&SOUMSingleSelect=_0_1_2_3_4_5&IND_select_all=0&INDSingleSelect=_21&YearY_select_all=1&YearYSingleSelect=&viewtype=table-ээс Гаргасан, 2024

салбарт хөрөнгө оруулалт илүү чухал гэж 38.1 хувь, боловсрол, эрүүл мэнд зэрэг салбарт оруулах хөрөнгө оруулалт чухал гэж 38.5 хувь, хөдөө аж ахуйн салбарт оруулах хөрөнгө оруулалт чухал гэж 20.8 хувь, хөрш орнуудаас хараат бус хөрөнгө оруулалт чухал гэж 14.7 хувь, бусад гэж 0.4 хувь нь үзсэн бол мэдэхгүй гэсэн хариултыг 5.9 хувь нь тус тус хариулжээ.

2022 оны I-IV улирлын байдлаар "ОХУ-аас импортоор оруулсан барааны 55.1 хувийг нефтийн бүтээгдэхүүн"[17] эзэлж байгаа бөгөөд тухайн нефтийн бүтээгдэхүүн нийт ижил төрлийн бүтээгдэхүүний 97 хувийг дангаараа бүрдүүлж байна. Гэтэл ОХУ - Украйны дайнаас үүдэлтэй нефтийн бүтээгдэхүүн нийлүүлэгч орны дотоод шатахууны хомсдол, газрын тос боловсруулах үйлдвэрлэлийн засварын ажил, тээвэр, логистикийн саатал зэргээс болж 2023 оны III, IV улирал, 2024 эхний хагас жилд шатахуун түгээх станцууд түгээлтдээ хязгаарлалт тавьсан. Мөн цахилгаан, эрчим хүчний систем чадлын дутагдалд орсонтой холбоотойгоор эрчим хүчний хязгаарлалтыг хэсэгчлэн хийх нөхцөлийг үүсгэсэн зэрэг нь иргэд, аж ахуй нэгж, төрийн үйлчилгээнд ихээхэн хүндрэл учруулсан. Энэ талаар Монгол Улсад болж буй шатахууны хомсдол, эрчим хүчний хязгаарлалтад хамгийн их нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодруулахад дараах байдлаар хариулсан.

Зураг 7. *Шатахуун болон цахилгаан, эрчим хүчний хязгаарлалтад нөлөөлж буй хүчин зүйлс*

[17] Үндэсний статистикийн хороо "Статистикийн мэдээ: Экспорт өмнөх сараас 18.7 хувиар өслөө", УБ.: Үндэсний статистикийн хороо, 2022

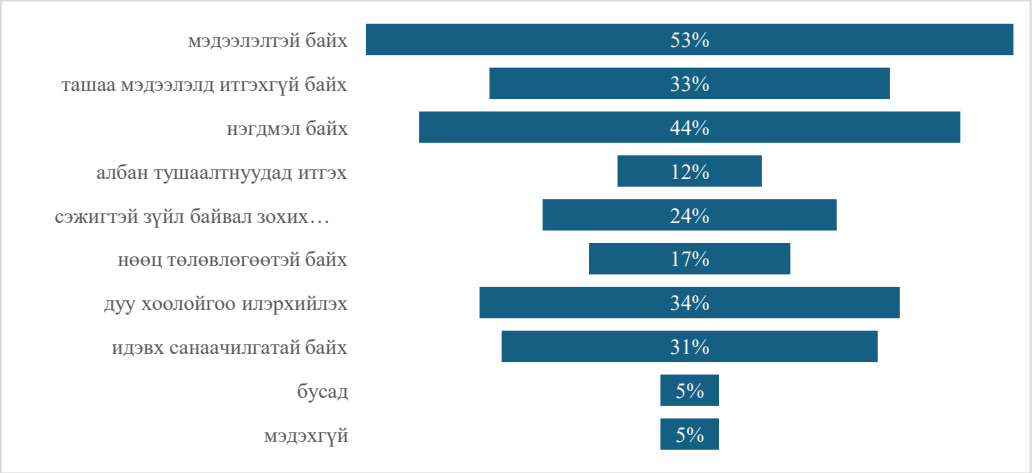

Эх сурвалж: Олон нийтийн санаа бодлын судалгааны үр дүнгээс

Дээрх зураглалаас харахад шатахууны хомсдолын асуудалд эрчим хүчний хязгаарлалтын асуудлаас илүү олон хүчин зүйлс нөлөөлсөн гэж судалгаанд оролцогчид үзэж байгаа бөгөөд хоёр нөхцөлөөс 20 хувиас дээш үнэлсэн хүчин зүйлсэд нийлүүлэгч улс орны шийдвэр, төрийн бодлого, шийдвэр, дэлхийн зах зээлийн нөлөө, импортолж оруулж ирж байгаа байгууллагуудын үйл ажиллагаа, дайнаас үүдэлтэй хямрал зэрэг нь шатахууны хомсдолд илүү нөлөөлсөн гэж үзсэн бол эрчим хүчний хязгаарлалтад төрийн бодлого, шийдвэр, нийлүүлэгч улс орны шийдвэр хоёр хамгийн их нөлөөлсөн гэж хариулжээ.

Үндэсний аюулгүй байдлыг хангахад иргэдийн оролцоог хангах нь чухал юм. Энэ талаарх олон нийтийн байр суурийг тодруулахад мэдээлэлтэй байх 53 хувь, ташаа мэдээлэлд итгэхгүй байх 33 хувь, нэгдмэл байх 44 хувь, албан тушаалтнуудад итгэх, дуу хоолойгоо илэрхийлэх 34 хувь, идэвх санаачилгатай байх гэж 31 хувь нь хариулсан.

Зураг 8. *Үндэсний аюулгүй байдал ба иргэдийн оролцоо*

Эх сурвалж: Олон нийтийн санаа бодлын судалгааны үр дүнгээс

Судалгаанд оролцогчид энэ талын асуудалд ямар нэг албан тушаалтан, холбогдох байгууллагуудын оролцоогүйгээр бие даасан оролцоотой байх сонирхолтой байгааг илтгэж байна. Тиймээс мэдээлэл авах, санал бодлоо илэрхийлэх боломжийг олгосон нийгмийн нэгдмэл байдлыг хангасан сувгуудыг бий болгох хэрэгцээ шаардлагыг илэрхийлж байна.

ДҮГНЭЛТ

Энэхүү өгүүллийн хүрээнд олон нийтээс авсан судалгаанд, Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын талаарх олон нийтийн ойлголт нь уламжлалт цэрэг, улс төрийн хэмжээсээс давж эдийн засгийн бүтэц, гадаадын хөрөнгө оруулалтын төвлөрөл, нийлүүлэлтийн хараат байдал зэрэг хүчин зүйлстэй нягт уялдаж байгааг харууллаа.

Нэгдүгээрт, иргэдийн дийлэнх нь үндэсний аюулгүй байдлыг хангахад тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал болон эдийн засгийн бие даасан байдлыг тэргүүлэх чиглэл гэж үзсэн нь эдийн засгийн тогтвортой байдал үндэсний аюулгүй байдлын гол тулгуур хэмжээс болж буйг илтгэнэ. Энэ нь эдийн засгийн аюулгүй байдлын онолын хандлагуудтай нийцэхийн зэрэгцээ Монгол Улсын хувьд аюулгүй байдлын ойлголт эдийн засгийн бүтцийн онцлогтой салшгүй холбогдож байгааг харуулж байна.

Хоёрдугаарт, Монгол Улсын эдийн засаг уул уурхайн салбарт өндөр төвлөрсөн, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын дийлэнх хувь нь нэг салбарт чиглэсэн бүтэцтэй байгаа нь эдийн засгийн эмзэг байдлын бодит суурь

нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Экспорт, дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, гадаадын хөрөнгө оруулалтын бүтэц уул уурхайд төвлөрсөн байдал нь дэлхийн зах зээлийн савлагаа, хөрөнгө оруулагч улсын бодлого, нийлүүлэлтийн гадаад эх үүсвэрээс хамаарах хамаарлыг нэмэгдүүлж байна.

Гуравдугаарт, шатахуун болон эрчим хүчний нийлүүлэлтэд үүссэн хязгаарлалтуудтай холбоотой иргэдийн үнэлгээ нь эдийн засгийн хараат байдал үндэсний аюулгүй байдлын бодит эрсдэлийн хэлбэрээр илэрч буйг харууллаа. Нийлүүлэгч улс орны шийдвэр, төрийн бодлого, дэлхийн зах зээлийн нөлөөг гол хүчин зүйлс гэж үнэлсэн нь эдийн засгийн аюулгүй байдлын талаарх олон нийтийн ойлголт бодит бүтцийн эмзэг байдалтай нийцэж байгааг илтгэнэ.

Дөрөвдүгээрт, гадаадын хөрөнгө оруулалтын салбарын бүтэц, эх үүсвэрийн төвлөрөл нь стратегийн ач холбогдолтой салбарт бодлогын бие даасан байдлыг хязгаарлах эрсдэлтэй байгааг олон нийтийн үнэлгээ харуулж байна. Иргэд уул уурхайгаас гадна үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, боловсрол, эрүүл мэнд зэрэг салбарт чиглэсэн хөрөнгө оруулалтыг илүү ач холбогдолтой гэж үзсэн нь эдийн засгийн төрөлжилтөөр дамжуулан үндэсний аюулгүй байдлыг бататгах шаардлагатайг илэрхийлж байгаа юм.

Иймээс Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын бодлогод уул уурхайн салбарын хэт төвлөрлийг бууруулах, гадаадын хөрөнгө оруулалтын салбар болон улсын эх үүсвэрийн олон талт байдлыг нэмэгдүүлэх, стратегийн салбар дахь нийлүүлэлтийн эрсдэлийг бууруулах бодлого онцгой ач холбогдолтой байна. Энэхүү судалгаа нь эдийн засгийн бүтэц, гадаадын хөрөнгө оруулалтын онцлог, олон нийтийн үнэлгээ хоорондын уялдааг эмпирик байдлаар тодруулсан нь үндэсний аюулгүй байдлын бодлого боловсруулахад иргэдийн байр суурийг тусгах шаардлагыг онцолж байна.

НОМ ЗҮЙ

1. Almond, G. A. (1956 оны 01 01). Public Opinion and National Security Policy. *Public Opinion Quarterly, 20*(2), 371-378.
2. Bealey, F., Chapman , R. A., & Sheehan, M. (1999). *Elements in Political Science.* Edinburgh: Edinburgh University Press.
3. Bellamy, R., & Mason, A. (Хянд.). (2003). *Political concepts.* Manchester: Manchester University Press.
4. Cheng, T. J., & Lee, W. C. (Хянд.). (2017). *National Security, Public Opinion and Regime Asymmetry.* World Scientific Publishing Company.

5. Cooney, B. M., Khachatryan, A., Garson, M., Kakkad, J., Sleat, D., Stanley, L., . . . Zandermann, K. (2024 оны 06 11). *Reimagining Defence and Security: New Capabilities for New Challenges.* https://institute.global: https://institute.global/insights/geopolitics-and-security/reimagining-defence-and-security-new-capabilities-for-new-challenges-ээс Гаргасан
6. Kitler, W. (2021). *National Security: Theory and Practice.* Warsaw: Wydawnictwo Towarzystwa Wiedzy Obronnej (The Publishing House of the Society of Defence Knowledge).
7. Klimuk, V. V., Piskunov, V. A., & Tarasova, T. M. (2019). Methodical Approaches to Assessing the Economic Security. *GCPMED 2018 International Scientific Conference "Global Challenges and Prospects of the Modern Economic Development"* (хуудсд. 283-290). Future Academy www.FutureAcademy.org.UK.
8. Macon, B., Khachatryan, A., Garson, M., Kakkad, J., Sleat, D., Stanley, L., . . . Zandermann, K. (2024). *Reimagining Defence and Security: New Capabilities for New Challenges.* Tony Blair Institute for Global Change.
9. Neelam, R. (2023). *Understanding Australian attitudes to the World.* Sydney: Lowy Institute.
10. Ruonavaara, H. (2022). The Anatomy of Neighbour Relations. *Sociological Research Online 27*, 379-395.
11. (2022). *The National Security Public Survey.* Paris: Ipsos.
12. Waldemar, K. (2021). *National Security Theory and Practice.* Warsaw: The Publishing House of the Society of Defence Knowledge).
13. *World Values Survey Wave 7 (2017-2022).* (2023). World Values Survey: https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp-ээс Гаргасан
14. Xie, Y., & Jin, Y. (2021 оны 05 18). Global Attitudes toward China: Trends and Correlates. *Journal of Contemporary China, 31*(133), 1-16.
15. Монгол банк. (2024 оны 9 4). *Монгол Улсад орсон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын үлдэгдэл, эдийн засгийн үүсгэн-ны салбараар.* https://www.1212.mn/: https://www.1212.mn/mn/statistic/statcate/573075/table-view/DT_NSO_1500_005V3-ээс Гаргасан
16. *Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал.* (2011). Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=203362-ээс Гаргасан
17. Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан. (2024 оны 8 1). *Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний салбарын бүтэц, бүс, аймаг, нийслэлээр, салбараар.* https://www2.1212.mn/: https://www2.1212.mn/tables.aspx?tbl_id=DT_NSO_0500_021V1&SOUM_select_all=0&SOUMSingleSelect=_0_1_2_3_4_5&IND_select_all=0&INDSingleSelect=_21&YearY_select_all=1&YearYSingleSelect=&viewtype=table-ээс Гаргасан

18. *Үндэсний аюулгүй байдлын тухай.* (2001 оны 12 27). Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=18-ээс Гаргасан
19. Үндэсний статистикийн хороо. (2022). *Статистикийн мэдээ: Экспорт өмнөх сараас 18.7 хувиар өслөө.* Улаанбаатар: Үндэсний статистикийн хороо.

AN ANALYSIS OF PUBLIC OPINION ON NATIONAL SECURITY AND FOREIGN INVESTMENT IN MONGOLIA

Abstract: This article examines Mongolia's national security from the perspective of economic security, focusing on mining sector concentration and the structure of foreign direct investment (FDI). The study draws on a nationwide public opinion survey conducted between May and October 2024 (n=1,135).

The findings show that public perceptions of national security extend beyond traditional military dimensions and are closely linked to economic independence and structural vulnerability. A majority of respondents identified sovereignty (51.2%) and economic self-reliance (45.9%) as key security priorities. Meanwhile, macroeconomic data indicate that 73.4% of FDI inflows between 2010 and 2023 were concentrated in the mining sector, which accounted for 28.7% of GDP in 2023. This structural dependence increases exposure to external market fluctuations and supplier country decisions.

The results suggest that public evaluations of foreign investment reflect broader concerns about economic concentration and national resilience. Diversifying FDI sources and reducing sectoral dependence on mining emerge as important considerations for strengthening Mongolia's national security framework.

Key words: national security, economic security, foreign direct investment, mining concentration, Mongolia